

mehtedir. Bu sorular 898 (1493) yılında sorulduğuna göre eser daha sonraki bir tarihte tamamlanmış olmalıdır. Ayrıca müellif, kendisine yöneltilen bazı sorular hakkında müstakil risâleler kaleme almış ve bunları özel isimlerle adlandırarak ilgili bölümlere koymuştur. Faydalanan eserlerin çeşitliliği, delillerin bolluğu ve değerlendiriliş biçimi dikkate alındığında sayıları yetmiş dokuzu bulan ve her biri müstakil bir eser olan bu risâlelerin ve diğer fetvaların titiz araştırmalar sonucunda ortaya çıktığı anlaşılar. Fetvaların kaynakları başta Kur'an ve Sünnet olmak üzere sahâbe, tâbiîn, tebeu't-tâbiîn görüşleriyle Şâfiî fıkhnın temel kitapları ve çeşitli ilim dallarına ait birçok eserden oluşmaktadır. Özellikle hadise dair bölümde zaman zaman atıfta bulunan hadislerin sened ve metin tenkitleri yapılırken diğer fetvalarda zorunlu olmadıkça ulemânın görüşleri, bunların kaydedildiği eserler ve delilleri verilmemekte, genelde kısa bir cevapla yetinilmektedir. Bu da eserin sistematüğinde düzensizliğe yol açmaktadır. Zaman zaman fetvalarının sonunda "fâide" ya da "tenbîh" başlıkları altında faydalı bilgilerin verildiği, bazı fetvaların "fasıl" ve "fer"lere ayrıldığı, bazan da "hâtıme" ile noktalandığı görülür. Yer yer soru veya cevapların ya da her ikisinin manzum şekilde olması da esere ayrı bir özellik kazandırmaktadır.

Şâfiî mezhebine mensup olmasına rağmen başta dört mezhep imamı olmak üzere sahâbe ve tâbiînden itibaren Selef müctehidlerinin görüşlerine yer vermesi yanında bazan yeni icthadlarda da bulunması Süyûtî'nin kayıtsız bir mezhep bağıslı olmadığını göstermektedir. Bazı meselelerde Şâfiîler'in diğer mezhep imamlarına uyabileceğini söylemesi de bunun delilidir (meselâ bk. I, 117). Ona yöneltilen bazı sorulardan anlaşıldığı kadarıyla bu özelliği halk tarafından bilinmekte ve mezhebindeki meşhur kavle göre değil kendi icthadına uygun olarak fetva vermesi istenmektedir (meselâ bk. I, 17). Gerek İmam Şâfiî ve talebelerinin gerekse sonraki âlimlerin görüşlerini verirken bunlar üzerinde değerlendirmelerde bulunarak fetvaya uygun tercihler yapması da Süyûtî'nin ilmî kudretini yansıtmaktadır. Fırû-i fıkıh dışındaki ilim dallarına ait çeşitli meselelerdeki görüşleri ise bu sahalarda da devrinin otoriteleri arasında yer aldığını göstermekte,

bazı meselelerde meşhur hocaları ve çağdaşları ile ciddi tartışmalara girmektedir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser basılmıştır (I-II, Kahire 1351-1352, 1353; I-II, Beyrut, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

Süyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvî*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî), I-II; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 188; A. S. Fulton – M. Lings, *Second Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1959, s. 49-52; Ahmed eş-Şarkâvî İkbâl, *Mektebetü'l-Celâl es-Süyûtî*, Rabat 1397/1977, s. 173; Âyide İbrâhim Nusayr, *el-Kütübü'l-Arabiyye elleî nüşiiret fi Mısır beyne 'amey 1926-1940*, Kahire 1980, s. 15; Muhammed ez-Zühaylî, "İshâmû's-Süyûtî bi'l-iftâ", *et-Türâşü'l-Arabî*, XIII/51, Dimaşk 1993, s. 123-136.



CENGİZ KALLEK

el-HÂVÎ'İ-KEBİR

(الحاوی الكبير)

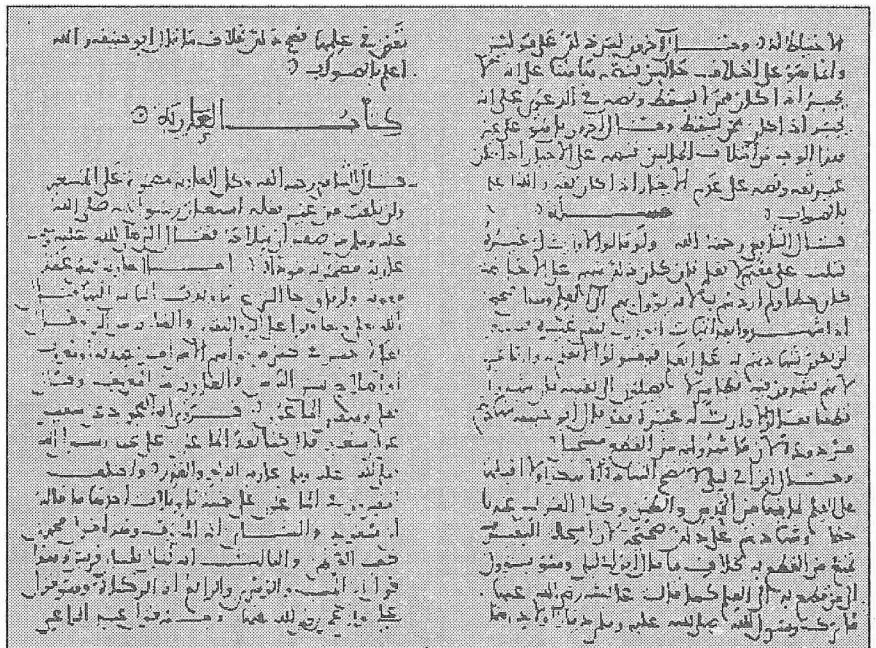
Mâverdi'nin
(ö. 450/1058)

Şâfiî fıkhnıma dair eseri.

Bazı yazma nüshaları ile (meselâ bk. Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Fıkhü's-Şâfiî, nr. 82, 189; Dârü'l-kütübü'l-kavmiyye, Fıkhü's-Şâfiî, nr. 962; TSMK, III. Ahmed, nr. 769) kaynakların çoğunda (İbn Mâkûlâ,

I, 477; İbnü'l-Cevzî, VIII, 199; Yâkût, XV, 54; İbnü'l-Esir, IX, 651; İbn Hallikân, III, 282; Sübkî, V, 267) müellifin mukaddime belirttiği gibi *el-Hâvî* adıyla kaydedilen eser, bir kısım kaynaklarda *el-Hâvî'l-kebîr* (Yâfiî, III, 72; *Keşfü'z-zunûn*, I, 628) olarak geçmektedir. Eserin *el-Hâvî'l-kebîr* şeklinde tanınması, müellifin *el-Hâvî* yahut *el-Hâvî's-şagîr* adında başka bir kitabının bulunabileceği ihtimalini düşündürüyorsa da kaynaklarda bunu doğrulayan herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Mustafa es-Sekkâ, Mâverdi'nin bu eseriyle bunun özeti mahiyetindeki *el-İknâ'* adlı kitabını birbirinden ayırt etmek için öncekine *el-Hâvî'l-kebîr* denilmiş olabileceğini ileri sürmektedir (*Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, nâşirin mukaddimesi, s. 7). Ancak daha sonraki müelliflerin, Şâfiî hukukçularından Necmeddin el-Kazvîni'nin aynı adı taşıyan muhtasarını Mâverdi'nin eserinden ayırt etmek için onu "es-sagîr", Mâverdi'nin kitabını da "el-kebîr" sıfatıyla nitelendirmiş olmaları daha kuvvetli bir ihtimaldir. Mâverdi, mukaddime belirttiğine göre bu eserini İmam Şâfiî'nin talebesi Müzenî'nin (ö. 264/878) *el-Muhtasar*'ına şerh olarak kaleme almış ve mezhepteki görüş ve ihtilâfları ayrıntılı bir şekilde kapsama-

el-Hâvî'l-kebîr'den iki sayfa (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Fıkhü's-Şâfiî, nr. 189, vr. 16^b-17^a)



sını umarak kitabına *el-Hâvî* adını vermiştir. Bununla beraber onun bu ismi, Ebû Ahmed İbnü'l-Kâdî'nin Müzenî'ye ait *el-Câmi'u'l-kebîr*'e dayanan *el-Hâvî* adındaki kitabından almış olduğu da kaydedilmektedir (İbn Kâdî Şühbe, I, 132).

Müellifin bir şerh olduğunu belirtmesine rağmen eser, temel metinler üzerine yapılan ve genellikle kelime ve cümleleri açıklayan klasik şerhlere benzemektedir. Umumi fıkıh kitaplarının tertibine uygun olarak düzenlenen eser "kitap" ve "bab"lardan sonra "mesele" ve "fasıl" şeklinde alt başlıklara ayrılır. Mesele başlığı altında *el-Muhtaşar*'in ibaresinden İmam Şâfiî'nin görüşü tamamen veya kısmen verildikten sonra konu etraflı şekilde ele alınır. Zikredilen fikhî hükümlerle ilgili âyet ve hadisler kaydedilip istidlâl yönleri belirtilir ve mesele hakkında oluşan icmâ veya sahâbe ve tâbiînin görüşleri nakledilir. Söz konusu meseleyle dair İmam Şâfiî'nin birbirinden farklı iki görüşü bulunuyorsa bunlar ayrı ayrı zikredilir. Müellif daha sonra diğer Şâfiî hukukçularının görüşlerini nakleder ve bazan muhalif görüşler içinde tercih edilen görüşe işarette bulunur, bazan da sadece bu görüşü bildirir. Zaman zaman muhalif görüşler arasında tercihinin belirten Mâverdî, İmam Şâfiî'nin görüşüne aykırı bir sonuca vardığında onun yorumunu kendi tercihinin uygun olarak te'vil eder. Ayrıca Hanefî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirî mezheplerine ait görüşleri de delilleriyle birlikte zikreder. Ancak sonunda Şâfiîler'in delillerini kaydederek karşıt delilleri çürütür. Delil olarak kullandığı hadisleri belli bir metoda bağlı kalmadan yerine göre metin veya anlam olarak nakleden müellif, faydalandığı kaynaklara atıfta bulunurken bazan eser ve müelliflerin isimlerini birlikte verir, bazan da sadece birini kaydeder.

Mâverdî'nin kaynakları başta Kur'an ve Sünnet olmak üzere sahâbe, tâbiîn, tebeu't-tâbiîn sözleriyle İmam Şâfiî'nin ve ondan sonra gelen hukukçuların eserleridir. Şâfiî'nin *el-Üm* ve *el-İmlâ'* adlı kitapları, Müzenî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr*'i, Taberî'nin *Câmi'u'l-beyân*'ı, Ebû Ali et-Taberî'nin *el-İfşâh*'ı, Merverrûzî'nin *el-Câmi'*, İbn Kuteybe ve Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *Garibü'l-hadis*'leri bunlardan bazılarıdır.

el-Hâvî, Şâfiî fıkının en hacimli eserlerinden biri olması yanında sahâbe ve tâbiîn ile dört mezhebin ve mezhepleri

ortadan kalkan Evzâî, Süfyân es-Sevrî, İbn Ebû Leylâ, İbn Cerîr et-Taberî gibi âlimlerin görüşlerini ihtiva etmesi bakımından büyük önem taşır. Bu sebeple Mâverdî'den sonra gelen Şâfiî hukukçuları *el-Hâvî*'yi önemli bir kaynak olarak değerlendirip eserlerinde ondan sıkça nakiller yapmışlardır. Mâverdî eserinde genellikle anlaşılabilir bir üslup kullanmış, muğlak gördüğü birçok lafz gerektiğinde şiirlerden örnekler vererek açıklamıştır.

Çeşitli kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası bulunan *el-Hâvî*'nin (*Edebü'l-kâdî*, nâşirin mukaddimesi, I, 46; *el-Mudârebe*, nâşirin mukaddimesi, s. 100-101) Kahire Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'de kayıtlı bulunan (Fikhü's-Şâfiî, nr. 82) ve yirmi üç cüzden oluşan tamama en yakın nüshasının birinci cüzü ile diğer bir kısım cüzlerin bazı yerleri eksiktir.

el-Hâvî'nin bazı bölümleri zaman zaman tahkik edilip neşredilmekteyken eser, Ali Muhammed Muavvez ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd tarafından İmam Şâfiî, Müzenî, Mâverdî ve eseri hakkında bilgilerle, Ebû Mansûr el-Ezherî'nin *Muhtaşarü'l-Müzenî*'de geçen garib ve nâdir kelimelere dair *ez-Zâhir fî garibi el-fâzî's-Şâfiî* adlı eserine yer verdikleri mukaddime cildiyle beraber on dokuz cilt olarak yayımlanmıştır (Beyrut 1414/1994). Ayrıca Mekke Ümmülkura Üniversitesi doktora ve yüksek lisans öğrencileri tarafından neşre hazırlanan *el-Hâvî* (kitabın çeşitli bölümlerini neşre hazırlayanların bir listesi için bk. Râviye bint Ahmed'in mukaddimesi, I, 58-59) yirmi dört cilt halinde basılmıştır (Beyrut 1414/1994 [Dârü'l-fikr]). Bu basımın "Kitâbü'l-Âriye", "Kitâbü'l-Ğaşb" ve "Kitâbü's-Şüf'a" bölümlerini Hasan Ali Görgülü neşre hazırlamıştır. Kitabın bazı bölümleri müstakil olarak da basılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Edebü'l-kâdî* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân, I-II, Bağdat 1391-1392/1971-1972), *el-Mudârebe* (nşr. Abdülvehhâb Havvâs, Kahire 1407/1987, 1409/1989), *Hükümü'l-mürted* (nşr. İbrâhim Ali Fethî, Kahire 1407/1987), *ed-Ğahâyâ* (nşr. İbrahim Sandıkçı [İbrâhim b. Ali Sandukcî], Kahire 1412/1992), *eş-Şayd ve'z-zebâ'ih* (nşr. İbrahim Sandıkçı, Kahire 1412/1992), *el-Et'ime* (nşr. İbrahim Sandıkçı, Kahire 1412/1992), *Kitâbü'l-Hâvî min evvelihi hattâ nihâyeti gusli'l-cumu'a ve'l-ideyn* (nşr. Râviye bint Ahmed b. Abdülkerîm ez-Zahhâr, I-III, Cidde 1414/1993).

BİBLİYOGRAFYA :

Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr* (nşr. Ali M. Muavvez – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1414/1994, I-XIX; a.mlf., *Edebü'l-kâdî* (nşr. Muhyî Hilâl es-Serhân), Bağdat 1391, neşredenin mukaddimesi, I, 46; a.mlf., *el-Vezâre* (nşr. M. Süleyman Dâvûd – M. Abdülmün'im Ahmed), İskenderiye 1396/1976, neşredenin mukaddimesi, s. 20-21; a.mlf., *el-Mudârebe* (nşr. Abdülvehhâb Havvâs), Kahire 1409/1989, neşredenin mukaddimesi, s. 98-101; a.mlf., *Kitâbü'l-Hâvî: min evvelihi hattâ nihâyeti gusli'l-cumu'a ve'l-ideyn* (nşr. Râviye bint Ahmed ez-Zahhâr), Cidde 1414/1993, neşredenin mukaddimesi, I, 9-107; a.mlf., *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), [baskı yeri yok] ts. (Dârü'l-Fikr), nâşirin mukaddimesi, s. 7; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, I, 477; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VIII, 199; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XV, 54; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 651; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 282; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 72; Sübkî, *Tabakât*, V, 267; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, I, 132; *Keşfü'z-zunûn*, I, 628; Brockelmann, *GAL*, I, 483; *Suppl.*, I, 668; Vefâ Ma'tûk Hamza Ferrâş, "el-Hâvî beyne't-tahkik ve't-taḥṣîf ve't-taḥrîf ve's-saḳṭ", *Âlemü'l-kütüb*, XVI/5, Taif 1416/1995, s. 419-440.



HASAN ALI GÖRGÜLÜ

el-HÂVÎ's-SAGİR

(الحاوی الصغير)

Abdülgaḥfâr b. Abdülkerîm

el-Kazvî'nin

(ö. 665/1266)

Şâfiî fikhına dair eseri.

el-Hâvî fi'l-fürû', *el-Hâvî fi'l-fetâvî* veya kısaca *el-Hâvî* diye anılan esere Mâverdî'nin (ö. 450/1058) *el-Hâvî*'sinden ayırt etmek için "es-sagîr", Mâverdî'nin kine de "el-kebîr" sıfatı daha sonraki müellifler tarafından eklenmiş olmalıdır. Kazvî'nin kısa mukaddimesinde kitabına, aynı konudaki *el-Lübâb* adlı eseriyle mezhebin diğer bazı kaynaklarında bulunmayan "fevâid" ve "zevâid"i ihtiva ettiği için bu adı verdiğini söylemektedir. Rivayete göre müellif hac yolculuğu sırasında eseri üzerindeki çalışmalarını sürdürmüş ve bu esnada karşılaştığı sûfi Şehâbeddin es-Sühreverdî çok beğendiği *el-Hâvî*'yi bir an önce tamamlaması için Kazvî'yi teşvik etmiştir.

Eser altmış dokuz babdan oluşmaktadır. Fikhî hükümlerin delillerine ve kaynaklarına atıfta bulunulmayan *el-Hâvî*, ilk bakışta medrese talebeleri veya muallit mezhep mensupları için yazılan muhtasar bir ders ya da el kitabı mahiyeti arzietmekte, müellifin, eseri oğlu Muhammed için kaleme aldığına dair rivayet de bu hususu desteklemektedir. Bu-